

NIDA PODERIENĖ

**AKTYVUSIS ŽODYNAS: LEKSIKOS MOKYMASIS
5–6 KLASĖSE**

Metodinė medžiaga tautinių mažumų mokykloms,
vykdančioms ugdymo programas tautinės mažumos kalba

TURINYS

1. Įvadas:	
Leksikos išteklių ir teksto suvokimo bei produkavimo gebėjimų ryšys	3
Leksikos mokymasis orientuojantis į ugdymosi pasiekimus pagal Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrąją programą 5–6 klasėms	4
2. Leksikos mokymo(si) užduotys	6
3. Žodyno plėtimo užduotys, mokantis apibūdinti žmogų	16
4. Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus	19
5. Užduočių komentarai	24
6. Literatūros sąrašas	26

1. Įvadas

Leksikos išteklių ir teksto suvokimo bei produkavimo gebėjimų ryšys

Sakytinių ir rašytinių tekstų supratimas ir produkavimas tiesiogiai koreliuoja su mokinio kalbos išteklių apimtimi. Mokslininkų Lauferio (1989), Liu'o (1985) tyrimų duomenimis, skaitantysis suvokia tekstą, jeigu supranta 95 proc. teksto žodžių, kitus 5 proc. galima nuspėti iš konteksto. Nustatyta, kad asmuo iš esmės supranta 97 proc. teksto žodžių, jeigu jo žodyno apimtis yra apie 5 000 žodžių. Asmuo, kurio kalbos ištekliai yra tik 2 000 žodžių, suvokia 90 proc. teksto žodžių¹, o toks leksikos lygis yra nepakankamas teksto visumai ir jo elementų ryšiams suvokti.

Iš mokinių atliktų teksto produkavimo užduočių galima spręsti apie mokinių žodyno aktyviają dalį. 2005 m. paskelbto III–IV klasių mokinių žodyno tyrimo duomenimis², pasakojamojo tipo rašiniuose vaikai labai mažai vartoja būdvardžių (vos 3 proc.),rieveksmių (7 proc.), vyrauja daiktavardžiai (30 proc.) ir veiksmažodžiai (27 proc.). Retai vartojami žodžiai, apibūdinantys veikėjus, vietą, laiką, akivaizdžiai rodo mokinių vartojamo žodyno siaurumą. Todėl ugdant lietuvių kalbos gebėjimus ypač aktuali tampa sisteminga leksikos mokymosi praktika, tiek per lietuvių kalbos pamokas, tiek nagrinėjant programinius literatūros kūrinius, nes literatūros ugdymosi patirtis tiesiogiai veikia mokinių kalbos gebėjimų augimą, o kalbos išteklių apimtis – tekstų supratimo gebėjimus.

Tekstų sunkumą lemia teksto *kalbos* sudėtingumas, todėl sudėtingesniems tekstams suprasti būtinas pakankamas lingvistinių kompetencijų lygis: gramatikos, žodyno, rašybos, skyrybos mokėjimas bei tokie kalbos aspektai, kaip rišlumas, aiškumas. Pavyzdžiui, mokinys, kurio kalbos mokėjimas yra geras, supras tokius tekstus, kuriuose yra abstrakčios leksikos, sudėtingesnių sintaksinių konstrukcijų, įterpinių, pateiktos nuorodos, arba tekstas supaprastintas ir jame mažai prasmės ryšio žodžių³. Sunkesnis vaikams bus daugiau nežinomos leksikos turintis, ilgesnės apimties, menkai pažįstamos ar naujos tematikos tekstas, tas, kuriame yra prieštaringos informacijos, potekstė, suprasti reikalingas platesnis kultūros kontekstas. Skaitymo gebėjimams ugdytis būtinas nuoseklus mokymasis – darbas, reikalaujantis ir laiko, ir kantrybės, ir pastangų. Stiprinti mokinių motyvaciją mokytis lietuviškų žodžių, skatinti juos skaityti, klausyti tekstus, žiūrėti įrašus lietuvių kalba, yra veiksmingas būdas padedant mokiniams mokytis suprasti ir vartoti kalbą.

¹ Alderson, Charles: 2005. *Assessing Reading*. New York: Cambridge University Press, 35–36.

² Dobrovolskienė, Irma, Plentaitė, Vida: 2005. *III–IV klasių mokinių rašytinės kalbos žodynas*. Prieiga internete: http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/76/dobrovolskiene_plentaite.pdf.

³ *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*: Vilnius, 2008, 211.

Leksikos mokymas(is) orientuojantis į ugdymosi pasiekimus pagal pagrindinio ugdymo bendrąją programą⁴ 5–6 klasėms

8¹.8.1. Mokymosi pasiekimai, baigus 6 klasę:

Kalbos pažinimo gebėjimai

Tekste atpažįsta sinonimus, frazeologizmus, randa žodžius, galinčius turėti antonimus, supranta perkeltines žodžių reikšmes, geba paaiškinti jų paskirtį. Geba parinkti sinonimų įvairių kalbos dalių žodžiams, pasakyti nemažai antonimų porų, sugalvoti su jais sakinių.

Gali pateikti įvairių frazeologizmų, suvokia, kur ir kada juos tiktų pavartoti.

Geba naudotis reikiama žodynais ir žinytais.

Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai

Geba nuosekliai papasakoti įvykį, žodžiu apibūdinti daiktą, gyvūną, vietą ir asmenį, paaiškinti nesudėtingą procesą, samprotauti apie perskaitytus kūrinius. Tinkamai vartoja stilistines ir retorines kalbinės raiškos priemones.

Atpasakoja kūrinių išsamiai, jei reikia, naudodamiesi planu ar reikšminiais žodžiais.

Skaitymo ir rašymo gebėjimai

Nurodo teksto struktūrines ir grafines savybes (pvz., žodžių paryškinimas, esminiai žodžiai, svarbiausios frazės, saitai, elektroniniai meniu, piktogramos) ir jomis naudojasi siekdami greitai rasti informaciją ir geriau ją suprasti.

Naudojasi įvairiais informacijos šaltiniais, įskaitant žodynus ir elektroninius šaltinius, randa reikalingą informaciją.

Kūrinyje vaizduojamojo pasaulio suvokimas: aptaria kūrinio visumą, siedami įvykius, laiką ir vietą; remdamiesi kūriniu apibūdina veikėjų išvaizdą, charakterio ir elgesio ypatybes [...].

Žodyno plėtimas: ieško informacijos, aiškindamiesi nežinomų žodžių reikšmes ir išmoksta tuos žodžius vartoti.

Kūrinio meninė raiška: posmas, eiliuota kalba, rimas, vaizdingi žodžiai, antonimas, sinonimas, deminutyvas, epitetas, įsmeninimas (personifikacija), alegorija, frazeologizmas, palyginimas, kartojimas, retorinis klausimas.

Rašo rišlius pasakojimus iš savo patirties, paisydami laiko ir priežastinio nuoseklumo ir pasakojimus pagal įvykių reikšmingumą. Geba įterpti į pasakojimą tiesioginę kalbą, pasakoti pirmuoju ir trečiuoju asmeniu.

Aprašo daiktą, gyvūną, žmogų, apibūdina vietą, išreikšdami bendrą išpūdį, tikslingai panaudodami detales ir vertindami.

Rašo atpasakojimus [...] ir kūrybinius darbus (pagal vaizdinę medžiagą ir pan.).

⁴ *Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa*: 2016, 14–16. Prieiga internete: https://duomenys.ugdome.lt/saugykla/Bendrosios_programos/Pagrindinis_ugdymas/Lietuviu-k-ir-lit-pagrindinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf

Žodyno mokymosi(si) užduotys, apimančios visas kalbinės veiklos rūšis (klausymąsi, kalbėjimą, skaitymą ir rašymą)

Aiškintis ir mokytis naujų žodžių

Leksikos mokymasis yra kontekstualus, todėl žodžių reikšmių aiškinimuisi, leksikos mokymuisi, žodyno plėtimui užduotis verta duoti mokiniams ir per kalbos pamokas nagrinėjant leksiką ir gramatiką, ir per literatūros pamokas analizuojant grožinės ir negrožinės literatūros kūrinius. Perskaitę kūrinių, mokiniai turi išsiaiškinti nežinomus žodžius, kad prieš nagrinėdami kūrinių suprastų bent 95 proc. kūrinio leksikos.

Lietuvių kalbos ir literatūros bendrojoje ugdymo programoje 5–6 klasių koncentre numatyta, kad mokiniai turi išmokti apibūdinti daiktą, gyvūną, žmogų, vietą. Šios temos labai tinkamos mokantis naujų žodžių ir plečiant mokinių žodyną.

Mokinių žodyno turinimui verta išnaudoti ir rašinėlių, atpasakojimų, kūrybinių darbų juodraščių tobulinimo, atliktų rašto darbų analizės pamokas, mokant vaikus savo tekstus redaguoti. Šios pamokos ypač svarbios, kad mokiniai ugdytųsi poreikį tobulinti savo darbus, parinkdami tikslesnę, vaizdingesnę leksiką.

Užduočių pateikimo struktūra

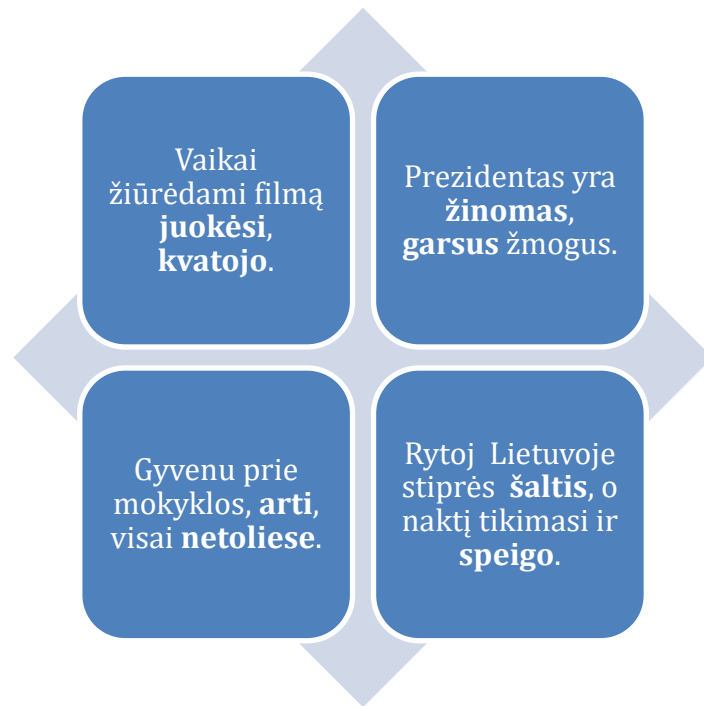
Skirtos kalbos pamokoms,
mokantis leksikos,
gramatikos

Mokantis apibūdinti daiktus,
gyvūnus, žmones ir vietas

Mokantis analizuoti
grožinius ir negrožinius
kūrinius, produkuoti ir
redaguoti tekstus

SINONIMAI

1. Sakiniuose paryškinti žodžiai yra sinonimai. Savais žodžiais paaiškinkite, kas yra sinonimai.

Sinonimai –

2. Išsiaiškinkite nežinomų žodžių reikšmes, surašykite veiksmažodžių **eiti** ir **norėti** sinonimus.

Eiti, svajoti, žingsniuoti, pėdinti, ruošti, skuosti, susitikti, kulniuoti, tyrinėti, tipenti.

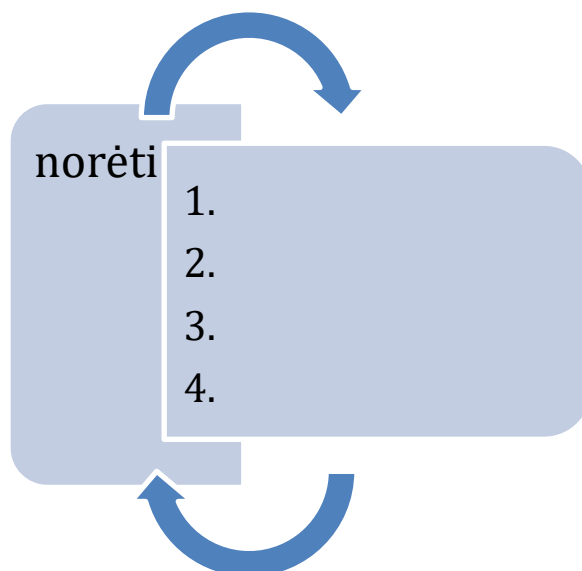
The form features a light blue rounded rectangle on the left containing the word "eiti". To its right is a larger light blue rounded rectangle containing a numbered list from 1 to 5. Two blue curved arrows point from the top and bottom of the word box towards the list box, indicating where to write the synonyms.

eiti

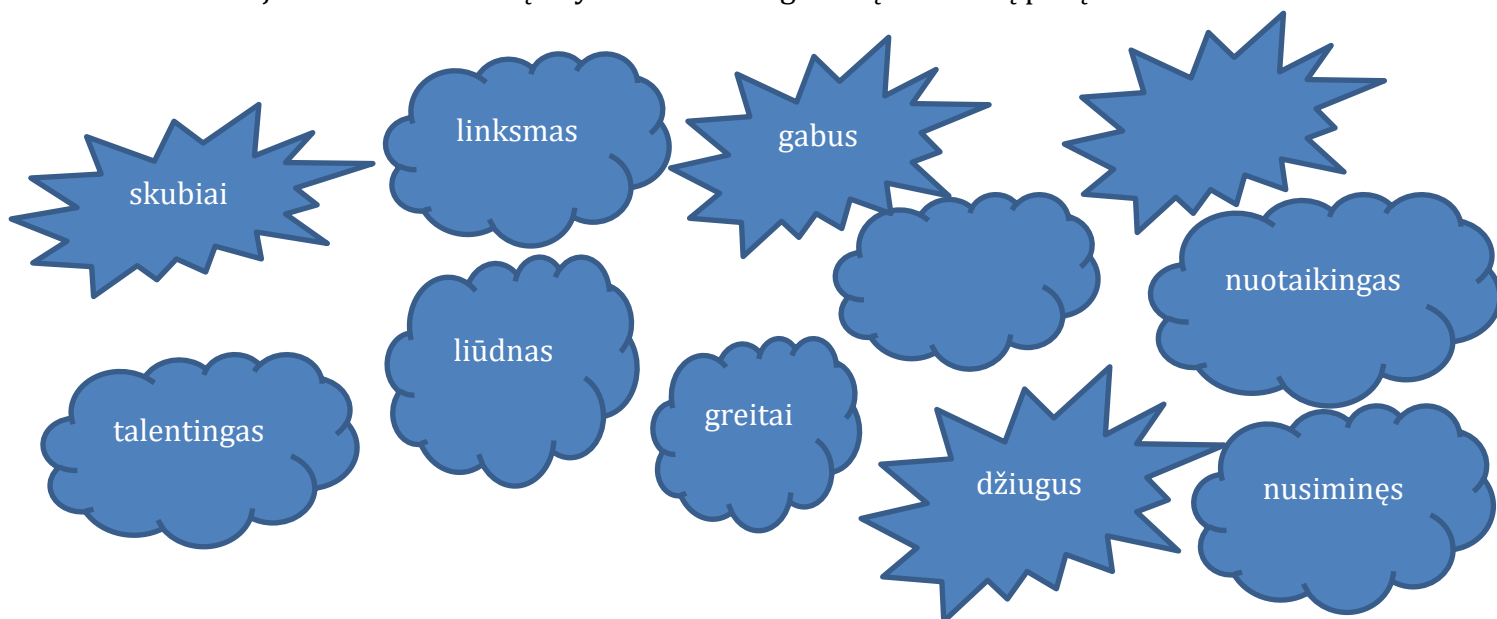
- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

SINONIMAI

Norėti, tikėtis, pageidauti, galėti, trokšti, galvoti, siūlyti, gvieštis, nūsti, išalkti.

3. Sujunkite sinonimus. Įrašykite ir savo sugalvotų sinonimų porą.

4. Naudodamiesi elektroniniu sinonimų žodynu (prieiga internete <http://lkiis.lki.lt/sinonimu>) parašykite kuo daugiau žodžio **sakyti** sinonimų (esamojo laiko 3 a.), kuris tiktų sakinyje: *Klausiausi, ką jis sako.*

 Sako, kalba

SINONIMAI

5. Perskaitykite pasakos ištrauką. Išrašę nežinomus žodžius, juos išsiaiškinkite kartu klasėje (užrašydami reikšmę ar iliustruodami vaizdu). Jeigu reikia, verta pasinaudoti ir dvikalbiu lietuvių – lenkų ar lietuvių – rusų elektroniniu žodynu (<http://www.lietpol.eu/lt/>; <https://www.zodynai.lt/zodynai/lietuviu-rusu>). Praleistose teksto vietose įrašykite tinkamus veiksmažodžių **eiti** ir **sakyti** sinonimus (galite pasinaudoti ir jau atliktomis 2 ir 5 užduotimis).

Nežinomų žodžių paaiškinimas

trumpasparnis –
trumpais sparnais

smilga –

nuo koto nusivarė –
pavargo

...

Vytautė Žilinskaitė Žydras skanėstas (ištrauka)

Nomas, trumpasparnis vabalėlis, sunkiai
..... tarp pievos žolių, gėlių ir smilgų. Tiek toli dar
nebuvo keliavęs, tad visai nuo koto nusivarė.
– Vėl! – užkliuvęs už smilgos. – Vėl praeiti
neduoda, maišos po kojų!
– Tu pats susimaišęs, – smilga. – Ramiausiai
sau stoviu, tik tu baladojies.
– Ne baladojuos, o ieškau! – Nomas.
– Ko ieškai? – susidomėjo smilga.
– Dangaus!
– Dangaus?! – negalėjo patikėti išdžiūvėlė smilga. – –
Kokio dangaus?
– Žydro, – Nomas. – Vakar netyčia nugirdau
du gandrų šnekantis. Tai bent dangus, gyrė vienas,
žydras kaip rugiagėlė, pamėgink... Ne, aš jau sotus
dangaus, kitas. Ir kad sučėpsės abu!...
Supratau: čėpsi, pasisotino – taigi gardumynas. Ir
patraukiau ieškoti.
– Negi valgyti nebeturi? – nusistebėjo smilga.
– Turiu, bet pabodo tas pats ir tas pats, –
Nomas. – Noriu kažko neragauto. Kai sugrįšiu namo –
būsiu tik vienas skanavęs dangaus!
– Tai smaližius!... O kur jis padėtas – tas žydras
skanėstas?
– Klausiau gandro, tiek: virš galvos... Tik
reikia, kad niekas neužstotų. Bet kur tik – vis
kas nors užgožia. Va ir dabar tavo kudlos, –
vabaliukas.

SINONIMAI

6. Sudarykite sinonimų grupes.

Žodžiai	Sinonimų grupės
Klausti, ačiū, bėgti, draugas, galvoti, gražus, idėja, linksmas, teirautis, mintis, galvą sukti, lėkti, išvaizdus, džiaugsmingas, dailus, bičiulis, dėkui, mąstyti, dumti, puikus, nuotaikingas, samprotauti, skuosti, estetiškas, sumanymas, smagus.	1) klausti – teirautis; 2) ... 3) 4) ... 5) 6) 7) ... 8)

7. Pažymėkite, kuris teiginys apie sinonimus yra teisingas.

1. *Sinonimai yra tik tos pačios kalbos dalies žodžiai.*
2. *Jeigu žodį sakinyje galima pakeisti panašiu kitu žodžiu, ir reikšmė nesikeičia, tai jis yra sinonimas.*

8. Nubraukite sakiniuose žodžius, kurie nėra tinkami sinonimai.

Triušis valgo / ėda žolę.

Teta pasakojo apie liūdną / nusiminusią istoriją.

Matėme puikų / išvaizdų filmą.

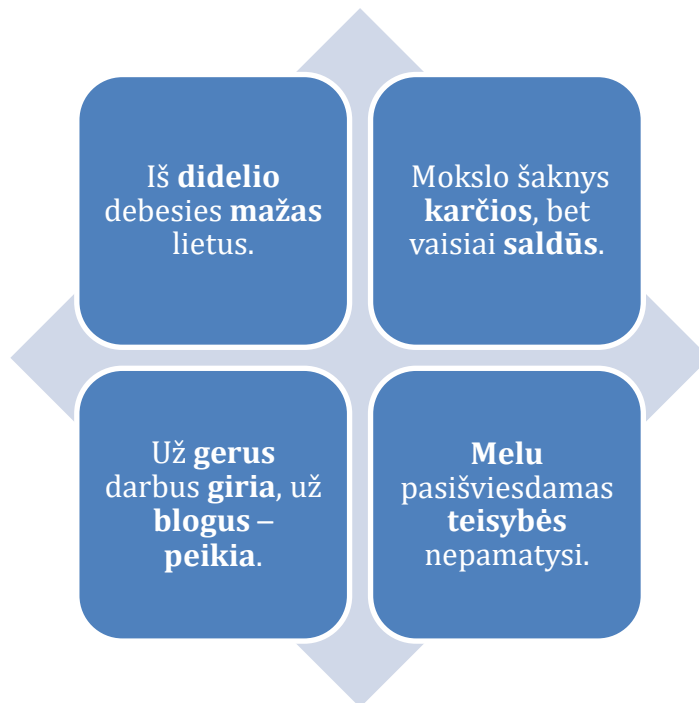
Marius trokšta / gviešiasi keliauti į kalnus.

9. Parašykite 10 sinonimų, kuriuos verta prisiminti.

10. Parašykite trumpą laišką tema „Įdomu“, pavartodami ir naujai išmoktų žodžių.

ANTONIMAI

1. Sakiniuose paryškinti žodžiai yra antonimai. Savais žodžiais paaiškinkite, kokie žodžiai yra antonimai.

Antonimai yra _____.

2. Sujunkite antoniminių žodžių poras, įrašykite ir savo sugalvotas antonimų poras.

lengva

aukštyn

imti

žemyn

šviesu

siuva

sunki

arti

greitai

juokiasi

kerpa

duoti

karštas

kalba

toli

bėga

šaltas

lėtai

klauso

lekia

pyksta

tamsu

ANTONIMAI

3. Įrašykite antonimus:

viršus –	pirmyn –
tiesus –	– statyti
– tylus	lenkti –
gražus –	– santūrus
baltas –	drąsus –
– ilgas	– mylėti
protingas –	optimistas –
linksmas –	– užgesinti
– dešinė	lipti –
..... – –

4. Įrašykite pabrauktų žodžių antonimus.

1. Sako, dideliuose miestuose ir kaimuose daug įdomių dalykų. 2. Dažniausiai prašydavo vaikai – jie riešutus mėgsta labiau už pakartintus ledus ir pipirus. 3. Jei kuriame nors autobuse vėl pasklisdavo pelėsių ar nešvarių nosinių kvapas, autobusą užgriūdavo vėju kvepiantys ir kaip žiurkėnai čirpiantys vaikai ir bjaurusis kvapas baimingai 4. Išėjęs iš parduotuvės pamačiau, kad katinas vėl ant laiptų. Jis tikrai buvo panašus į solidų tingų durininką, sutinkantį ir kiekvieną pirkėją. 5. Pirkdavau jas ir dovanodavau visiems, ką tik sutikdavau – pažįstamiems, nelabai pažįstamiems ir visai Pavasarį gėlių trūkumą jaučia visų žmonių organizmai, tad niekas nesistebėdavo gėlių gavęs net be jokio gimtadienio. 6. Vienos mergaitės tėvai nusipirko naują butą. Tiksliau, butas buvo senas, tačiau visi jį kažkodėl vadino 7. Rytai nesinorėdavo keltis, nes kambaryje būdavo šalta, o –, nes visą naktį už apsiniakusių langų gailiai ūbūdavo automobilių signalizacijos. 8. Mokyklos vaikai dėl pasaulio didumo ir galvų nesuko. Daiktus jie skirstė į gerus ir, skanius ir, gauruotus ir, reikalingus ir

Iš Gendručio Morkūno knygos „Blusyno pasakojimai“

5. Perkurkite žemiau pateiktą aprašymą, dalį būdvardžių pakeisdami antoniminiais.

Viename kaime buvo mokykla.

Kaimas buvo mažas, tad ir mokykla buvo mažulytė. Joje mikroskopinius kaimo vaikus mokė smulkutė mokytoja. Klasė buvo nedaug didesnė už vidutinio dydžio liftą, tačiau pro mažyčius jos langus matydavai net debesėlius. Mažyčius.

Ištrauka iš Gendručio Morkūno apsakymo „Uždarytos mokyklos spynos nuotyčiai“

DAUGIAREIKŠMIAI ŽODŽIAI

1. Koku tuo pačiu žodžiu galite įvardyti tai, kas pavaizduota?

Vienodai tariami skirtingos reikšmės žodžiai vadinami daugiareikšmiais.

2. Paaišinkite prie žemiau pateiktų žodžių bent po 2 skirtingas reikšmes.

<p><i>Kasa</i> 1) 2)</p>	<p><i>Ožys</i> 1) 2)</p>
<p><i>Žiedas</i> 1) 2)</p>	<p><i>Talentas</i> 1) 2)</p>

ŽODŽIŲ REIKŠMIŲ AIŠKINIMASIS

1. Kurie žodžiai žodžių grandinėje netinka?

1. Pilis – pilietis – pilėnas – pilnas – pelėnas – supiltas
2. Norėti – trokšti – imti – pageidauti.
3. Eiti – keliauti – tipenti – laukti – pėdinti.
4. Juoktis – kvatoti – stebėti – kikenti.
5. Lietuvis – lietuviškas – lietus – lietuvininkas.

2. Sudėkite Juozo Erlicko eilėraščio „Toks yra laikrodis“ eilutes į du eilėraščio posmus. Pirma ir paskutinė kiekvieno posmo eilutės nėra supainiotos.

1. Laikrodis eina ir rodo,	
2.	
3.	Norint – atimti jį galima, Bet neišeina iš proto,
4. Bet iš trijų nesidalo jis.	Ežeruose nesimaudo, O jei pabando – tai tuoj jis

1. Laikrodis dirvoj neauga,
- 2.
- 3.
4. Baisiai nustebęs sustoja.

3. Užrašykite ir paaiškinkite žodžius, iš kurių kilo šie vardai:

Jūratė, Audrius, Smiltė, Rūta, Vytis, Laima, Rytis, Ugnė.

4. Ką reiškia toks pasakymas:

Kad pasakė: *nei nešt nei vežt.*

a) linksmi; b) pikti; c) nevykusiai; d) ramiai.

ŽODŽIŲ REIKŠMIŲ AIŠKINIMASIS

5. Ką reiškia šie palyginimai?

1. Kaip iš akies traukta – mamos dukra. 2. Sėdi kaip sapnas. 3. Jis atsirado kaip perkūnas iš giedro dangaus. 4. Vaikas kaip pipiras, o skaito knygas. 5. Jie gyvena kaip naktis su diena. 6. Pasikalbėjau – kaip kalnas nuo pečių nuvirto.

6. Iš eilėraščio iškrito 4 žodžiai. Du iš jų yra *linksmiausiam, spalvos*, o kitus du išsiaiškinkite remdamiesi greta esančiais teksto žodžiais. Sugrąžinkite visus 4 žodžius į eilėrašį.

Henrikas Radauskas

Gėlė ir vėjas

Gėlė pasakė vėjui, kad ji pražys rytoj,
O vėjui pasigirdo, kad pasakė „tuoj“, –
Tas pakuždėjo broliui, o brolis dar kitam,
Jauniausiam ir, kvailam ir nerimtam.

Ir tas atvarė debesį ir ėmė pilti lietu,
Ir saulės krosnį išpūtė, kad ji karščiau spindėtų.
Ir visą kaimą sujaukė ir dūko be galvos,
Ir trunkės, klausinėdamas, kokios ji bus

Ir nutarė nelaukusi pražyst gėlė gera,
Ir plyšo drėgno pumpuro žalia skara, –
Gėlė pražydo ir baltą gėlę tą
Lingavo vėjas šaukdamas: „Balta, balta, balta!“

7. Tinkamai parašykite žodžius, kuriuose sukeistos raidės.

Ant trovos tupėjo ūsuotas takinas. Savo žaliomis akimis jis žvalgėsi į nošus, rasota sonimi uodė kvapus, o stangria uogeda kėlė šiokį tokį jėvelį.

O po trova kiūtojo lepė. Ji irgi dairėsi aplinkui, krutino savo smailią sonytę ir tyliai trepsėjo mažytėmis jokytėmis.

Takinas ieškojo lepės, o lepė žvalgėsi takino. [...]

ŽODŽIŲ REIKŠMIŲ AIŠKINIMASIS

Vieną dieną lepę takinas aptiko ten, kur nebuvo nė menkausio ravelio ir nė mažiausio lypšelio, žodžiu, jokios stalapvietės.

[...] Takinas telena atsargiai pajudino nejudančią lepę, ją apuostė, net lyžtelėjo. Pajutęs, kaip dreba pilkas mažytis lepės kenūlis, suprato, kad lepė jo siaubingai bijo. Patenkintas nusišypsojo (visi takinai moka šypsotis, tada jie pasidaro panašūs į pokūstus), pasitraukė į vapėsį, atsigulė ir ... užmigo.

Netikėdama savo ausimis (iš maibės buvo užsimerkusi), lepė kokias penkias minutes drebėjo, paskui atsimerkė, tačiau, pamačiusi čia pat gulintį takiną, iš biaušo apalpo ir dar septynias minutes gulėjo be jokios mažonės. Atsigavusi tylutėliai suskaičiavo savo jokus ir net jų ripštelius ir suprato, kad visos jos kenūlio dalys sveikos, tad pusiau šliaužte pusiau bėgte pasileido į saugią vietelę.

Gendrutis Morkūnas „Kvaila istorija, už kurią galima gauti barti“

8. Tekste įrašykite žodžius, kurie įvardija skliaustuose pateiktas reikšmes.

Pavyzdys: Sesuo nuskynė ...*raudoną*.. (kraujo spalvos) vyšnią.

Jokūbo visur būdavo pilna, be jo nuobodu, tuščia. Mokytoja liepia dirbti (atlikti darbą patiems, be pagalbos). Pati žiūri per langą. Ką ji turėjo daryti kitaip? Per (laikas tarp kelių pamokų) išeina pas (mokyklos vadovė). O ką direktorė? Ji tik skėsčioja rankom. Skambutis neištveriamai skardus. Mokytoja eina į (patalpa, kurioje mokosi mokiniai) – pirmojo aukšto foje stovi Iris Mirinda. [...]

- Mokytoja, jie visi ėmė ir kažkur išbėgo!
Kur? Kažkur pas šunis, į kažkokį šunyną.

Mokytoja pamąsto, liepia Iris Mirindai palaukti klasėje, o pati eina ieškoti, kas ją paveš. Kol privažiuoja Šunyną, vaikai jau ten. Pamatę tokį būrį vaikų,(keturkojai lojantys gyvūnai) kaukte kaukia. Susišnekėti neįmanoma, žmogus su mėlynu darbiniu kombinezonu kažką jiems sako, bet negirdėti nė žodžio. Jis mosteli ranka ir nusiveda juos taku tarp narvų. Prie vieno sustoja ir jie mato: narvo gilumoj, įsispraudęs į kampą, sėdi Jokūbas.

Vilė Vėl „Kaip mes išgarsėjome“

Žodyno plėtimas mokantis apibūdinti žmogų

1. Atraskite lentelėje žodžius, kuriais įvardijamos žmogaus charakterio savybės.

... – žmogus, mėgstantis dirbti.	d	a	n	r	s	b	š	e	t	u	s
... – žmogus, kuris nemėgsta dirbti.	a	t	i	n	o	g	i	a	n	y	s
... – žmogus, kuris gerai nusiteikęs, džiugina.	l	i	p	n	k	s	a	m	a	i	s
... – žmogus, kuris dažniausiai būna nusiminęs.	i	l	i	b	ū	d	n	a	m	a	s
... – žmogus, kuris nuolat kalba.	p	a	l	i	e	p	t	u	s	a	s
... – žmogus, kuris retai kalba.	s	a	n	g	i	t	ū	r	u	j	s
... – žmogus, kuris linkęs draugauti.	d	r	a	u	k	g	i	š	k	a	s
... – žmogus, nebijantis pavojų.	o	d	i	r	ą	ž	s	u	j	s	i
... – žmogus, kuris visko bijo.	b	a	l	i	m	g	l	u	k	s	e
... – žmogus, kuris rūpinasi tik savimi.	s	a	v	a	i	n	a	u	d	i	s
... – žmogus, kuris rūpinasi kitais.	r	ū	p	e	s	t	i	n	g	a	s

2. Perskaitytą pasakojimą vienu sakiniu parašykite, kokia yra Kati močiutė.

Tuo tarpu Ledi ne tokia jau sena. Kaip močiutė, net, pasakytum, labai jauna. Keturiasdešimt septynerių metų, be to, daugelis ją laiko kur kas jaunesne. Jeigu Kati nueina su Ledi į parduotuvę arba kavinę, tai pardavėjai arba kelneriai visada mano, kad Ledi jos mama. Ir Ledi tai patinka. Ji niekada nepasako, kad jie apsirinka.

Kati močiutę visi tikrai taip vadina. Iš tikrųjų ji Leni Dita Rumpel. Kažkada vienas mokslo draugas iš Leni paėmė „Le“, iš Ditos „Di“, ir išėjo „Ledi“. Tas vardas jai labai patiko. Kati nevadindavo jos „močiute“ arba „senele“, nes tai visai netiko Ledi – kokia gi senelė nešioja ilgas šviesias ligi pečių garbanas, dažosi paakius žalsvai ir dėvi megztinius su gilia „v“ formos iškirpte nugaroje ar gėlėtas kojines. Be to, Ledi nenorėjo, kad ją vadintum močiute.

– Močiutė turi kažką bendra su kojinių mezgimu, namine aviečių uogiene ir pasakų knygom, pasakė ji kartą Kati. – O aš beveik nemoku megzti, niekada neviriau uogienės ir net nežinau, kuo baigiasi pasaka apie Joniuką ir Grytutę.

Kristina Nestlinger „Šalin agurkų karalių. Pirmadienį viskas kitaip“

3. Paaiškinkite pabrauktų žodžių reikšmes.

4. Tekste apibraukite žodžius, kuriais apibūdinama Ledi.

5. Užpildykite Ledi kortelę:

Žodyno plėtimas mokantis apibūdinti žmogų

Vardas, pavardė:

Visi vadina:

Amžius:

Portretas:

Aprangos detalės:

Pomėgiai:

Nemėgsta:

Išskirtiniai požymiai:

6. Įsivaizduokite, kad kuriate vaidybinį filmą pagal Kristinos Nestlinger pasakojimą. Papildykite Ledi portretą apibūdinimais, kurie galėtų būti įterpti į pasakojimą ir leistų Kati močiutę geriau įsivaizduoti:

7. Perskaitykite Albo Dumbldoro aprašymą. Apibūdinkite šį veikėją vienu sakiniu.

Iš už kampo, kurį sekė katės akys, išlindo žmogus – pasirodė taip staigiai ir tyliai, sakytum išdygo iš po žemių. Katės uodega krustelėjo, akys prisimerkė.

Ligustrų gatvėje niekas nebuvo regėjęs šitokio žmogaus. Jis buvo aukštas, plonas ir labai senas, jei tikėtume žilais plaukais ir barzda, tokiais ilgais, kad galėjo susikišti už diržo.

Žodyno plėtimas mokantis apibūdinti žmogų

Jis buvo su apsiaustu iki kulnų ir violetine mantija, šluojančia žemę, o apsiavęs aukštakulniais batais su sagtimis. Po siaurais akinukais gyvai spindėjo skaisčiai mėlynos akys, nosis buvo ilgėliausia ir kuprota, tarsi mažiausiai dviejose vietose sulaužyta. Šitas žmogus buvo Albas Dumbldoras.

Albas Dumbldoras, regis, nesuvokė patekęs į gatvę, kurioje yra nepageidaujamas: nuo pat vardo ir pavardės iki batų. Jis kaip niekur nieko ėmė raustis mantijoje.

J. K. Rowling „Haris Poteris ir išminties akmuo“

8. Užpildykite trūkstamas lentelės skiltis.

Veikėjo apibūdinimas

Veikėjas	Ledi	Albas Dumbldoras
Vaizdavimas		
Įspūdis	Atrodo jaunatviškai (<i>šviesūs plaukai ligi pečių</i>), naudoja kosmetiką.	
Portretas		
Figūra, laikysena		
Drabužiai		Keisti, kaip burtininko iš pasakos (<i>violetinė mantija, apsiaustas, aukštakulniai batai</i>)
Kalba		
Išskirtinės ypatybės		
Ką sužinome apie veikėją?		

9. Išsirinkite iš šeimos albumo nuotrauką. Pasirinktą žmogų aprašykite. Pasistenkite vaizduodami, kaip žmogus atrodo, atskleisti ir jo ryškiausias charakterio savybes.

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

1. Perskaitykite pasakos ištrauką ir atlikite užduotis.

	<p>Nemato ir negali savęs matyti mažutis, vos išdygęs pumpotaukšlis Pumpas. Nėra tokio veidrodėlio pievoje. Dar nieko jis čia nepažįsta, susipažinti nespėjo. Kai jau ruošėsi visiems sušukti „gero ryto!“, išgirdo šalimais murmant:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tik pažiūrėkite, ponias Rūgštyne, kas šalimais išlindo! – Pumpotaukšlis!.. Fu, fu, pone Gysloti! – Prismardins visą pievą! – Kad jį šimts kelmų! <p>Net susigūžė išgirdęs tokį „pasveikinimą“ mažasis Pumpas. Būtų įmanęs – skradžiai žemę būtų prasmegęs, atgal į žemę sulindęs. „Ir kaip man tokiam reikės gyventi?“ – liūdnai susimąstė. O paskui tarė sau: „Tylut tylutėliai kiūtosiu, niekam neužkliūsiu ir kiek pagalėdamas žolėmis dangstysiuosi“.</p> <p>Vidurdienį atskrido dvi plaštakės.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Aure neištirpęs sniego gumulėlis! – nustebo viena. – Ne, čia paukščio kiaušinėlis, toks apvalus ir baltas! – užginčijo kita. – Užtat ir sakau: sniego gumulėlis! <p style="text-align: right;">Vytautė Žilinskaitė „Pumpas“</p>
---	--

1) Pabraukite ir išsiaiškinkite visus nežinomus žodžius.

2) Ką reiškia posakis *skradžiai žemę būtų prasmegęs*?

- a) jautėsi taip blogai, kad norėjo dingti;
- b) nusprendė, kad išdygo per anksti;
- c) manė, kad užaugo per didelį.

3) Atsakykite į klausimus:

1. Apie ką pasakojama šioje ištraukoje?
2. Kodėl Pumpas jaučiasi nelaimingas?
3. Kuo skiriasi Rūgštynės, Gysločio ir plaštakių požiūris į Pumpą?
4. Kaip manote, kodėl skirtingai Pumpą mato plaštakės ir Rūgštynė su Gysločiu?

4) *Tekste* raskite pateiktų žodžių antonimus ir juos įrašykite.

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

didžiulis – *mažutis*, nuvysti – _____, ten – _____, išsiskirti – _____, nutilti – _____, blogas – _____, kvepinti – _____, išsitiesti – _____, išlįsti – _____, gyventi – _____, liūdnei – _____, garsiai – _____, vidurnaktis – _____, kampuotas – _____, juodas – _____, pritarti – _____.

2. Perskaitykite apysakos ištrauką ir atlikite užduotis.

Tarpušakyje, beveik ranka pasiekiamai susikūrė strazdų pora, ir jau kuris laikas, einant žemuogiautų, su didžiausiu triukšmu rėkia strazdienė, šokdama vis ant tolesnės šakos, klaidindama žmogų atėjūną, idant šisai atitrauktų dėmesį nuo gūžtos, kur neseniai išsikėlė penki akli, nuogi strazdžiukai.

Tai vienas iš jų dabar taip išgąstingai sukliko. Turbūt nuo alksnio lapo nukrito jam ant galvos koksai nevykėlis karkvabalis ar valkata naktinė peteliškė. O gal ką nedora susapnavo? Daug pavojų pasaulyje, kol dar neišaugo sparnai.

Pulgis Andriušis „Anoj pusėj ežero“

1) Pabraukite ir išsiaiškinkite visus nežinomus žodžius.

2) Atsakykite į klausimus:

1. Apie ką šis tekstas?
2. Koks metų ir paros laikas vaizduojamas? Atsakymą pagrįskite.
3. Paaiškinkite, kaip suprantate paskutinį sakinį.

3) Sujunkite pateiktus iš teksto veiksmažodžius su tinkamais daiktavardžiais.

susikūrė	strazdų pora
rėkia	karkvabalis
nukrito	strazdienė
susapnavo	sparnai
neišaugo	strazdžiukas

3. Į pasakojimą, kaip Auksė po ligos sugrįžta į pamokas, įsiterpė 2 sakiniai.

1) Raskite juos ir išbraukite.

Domantas sėdėjo nosį įbedęs į suolą ir spaudė prie savo lapelio tušinuką. Spaudė taip stipriai, kad netrukus prabėdė skylę. Kas jam? Ar nepatinka sėdėti su Aukse? Jai irgi nepatinka. Auksė nususuka nuo Domanto ir pro Elžbietos petį stebi naujokę. Mama pabeldė į duris ir iš karto įėjo į sūnaus kambarį, o jis skubiai užmetė už lovos knygą. Ji labai baltos odos.

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

Tokie liesi ir išblyškę filmuose būna vampyrai. Gyvybė joje vos vos rusena. Patekės saulė, pašvies į langą ir subyrės naujokė į sidabrinės dulkes. Auksė pasilenkia pasižiūrėti, ar jos pirštai perregimi, bet Elžbieta pajunta žvilgsnį ir grįžteli. Auksė tuoj pat įkniumba į sąsiuvinį, rašo beprasmius skaičius: tegu Elžbieta mano, kad jai dabar svarbūs tik uždaviniai. Gal šitas filmas apie tai, kad jaunimas nesugeba tiesiogiai bendrauti, tik žinutėmis ir socialiniuose tinkluose? Iš tiesų niekas čia jai nebesvarbu. Nebėra galimybės sugrįžti į klasę, kurią paliko susirgusi: visi kitaip atrodo, kitaip kalbasi, mokosi kažką kita. Ją, Auksę, lyg ir pažįsta, bet iš tiesų yra užmiršę.

Vilė Vėl „Pereik tiltą, kvaily!”

2) Kaip manote:

1. Kodėl Auksė sugrįžusi po ligos į mokyklą jaučiasi svetima?
2. Iš kokių detalių galima spręsti, kad naujokė, kuri dabar sėdi su geriausia jos drauge Elžbieta, Auksei ne itin patinka?

3) Parašykite pabrauktų žodžių sinonimus.

4. Perkaitykite apsakymo pradžią ir atlikite užduotis.

Gendrutis Morkūnas

Septyni tūkstančiai stebuklų

Vienoje šalyje gegužės aštuntąją įvyko netikėtas dalykas – kaip iš gausybės rago ėmė piltis stebuklai.

Pabudę visi pamatė, kad saulės šviesa – neįprastos spalvos. Nors visą naktį lijo, išaušo tokios žalsvai auksinės spalvos rytas, jog žmonės, atitraukę langų užuolaidas, kokias dešimt minučių abstulbę turėjo tankiai tankiai mirksėti. Akims išsimirksėjus ir pripratus prie naujosios šviesos, visi kuo skubiau nėrė iš namų – kiekvienam norėjosi pamatyti, kaip ta šviesa atrodo lauke.

O čia buvo daugybė niekada nepatirtų dalykų. Kitaip čiulbėjo paukščiai, neįprastai kvėpėjo gėlės, gatvėmis strykčiodamos visomis kryptimis bėgiojo krykščiančios senutės. Vienintelio šalies zoologijos sodo žvėrys ramiai ir solidžiai vaikščiojo po šalies sostinę, tačiau žmonės, autobusų stotelėje sutikę tigrą ar parduotuvėje pamatę žirafą, visai nesijaudino – visi stebuklingai manė, kad taip ir turi būti.

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

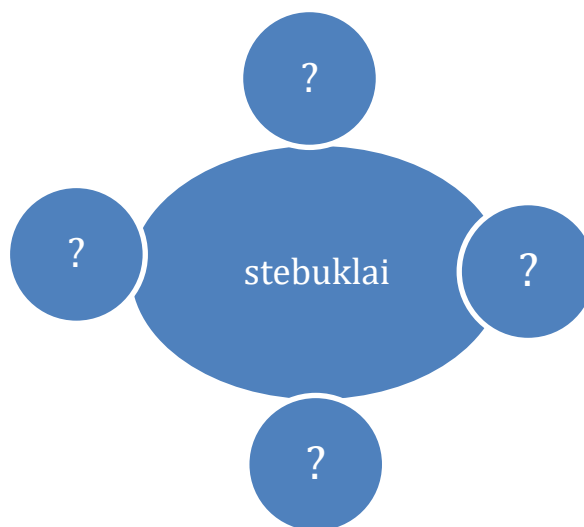
Žmonės sutikdavo seniai matytus draugus, prisimindavo seniai užmirštus telefonų numerius ir eilėraščius, nuklysdavo į seniai lankytas mielas vietas, išgirdavo seniai pamirštas ir graudžias melodijas.

Ne vienas prisiminė ir pirmąją meilę. O kai kas ne tik prisiminė, bet ir vėl įsimylėjo.

Stebuklais labiausiai džiaugėsi vaikai. Juk ne juokas, kai, nusipirkęs nemėgstamų grietininių ledų (nes mėgstamiems šokoladiniams neužteko pinigų), pamatai, kad viena porcija grietininių ledų pavirto penkiomis šokoladinių. Arba parėjęs namo randi knygą, apie kurią svajojai nuo Naujųjų metų. Arba trejus metus tave stumdęs ir kumščiaavęs kaimynas nei iš šio, nei iš to duoda riešutų ir pasiūlo kartu palaipioti medžiais.

Iš knygos „Blusyno pasakojimai“

1. Dirbdami grupėmis, tekste pabraukite ir savais žodžiais paaiškinkite nežinomus žodžius ir posakius, užpildydami lentelę. (1 priedas).
2. Vienu sakiniu parašykite, **kada kas įvyko**.
3. Kas patyrė stebuklus?

4. Kas miestelyje pasikeitė? Kas buvo stebuklinga? Iš teksto išrašykite, kokia buvo šviesa (spalvos), garsai, kvapai ir papildykite savo žodžiais, kurie tiktų apibūdinant stebuklingumą.
 - a) šviesa _____
 - b) garsai _____
 - c) kvapai _____

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

5. Kuo skyrėsi vaikų ir suaugusių patiriami stebuklai?
6. Kuri iliustracija nėra tinkama pasakojimui? Kodėl?
7. Pažymėkite, kurioje pasakojimo vietoje tinkamą iliustraciją įterptumėte?

Nuotraukos iš interneto

8. Iš kiekvienos pastraipos išsirašykite *raktinius žodžius* ir jais naudodamiesi pasirenkite papasakoti šią dalį žodžiu.

UŽDUOČIŲ KOMENTARAI IR ATSAKYMAI

Sinonimai

1. Sinonimai – žodžiai, kurių reikšmė yra panaši ar ta pati.

Sinonimai (gr. *synonimōs* „to paties vardo“) – artimos ar tapačios reikšmės žodžiai.

2. *Žingsniuoti, pėdinti, skuosti, kulniuoti, tipenti.*

Pageidauti, trokšti, gvieštis, nūsti.

4. Šneka, sako, pasakoja, čiauška, tauškia, pliurpia, liežuviu mala, burba, murma, šnabžda, šnibžda, kužda, lemena, vapa, svaičioja, sapalioja ir pan.

5. Visi mokinių įrašyti sinonimai **geri**, jeigu tinkami sakinio kontekste. Žemiau pateikta pasakos teksto ištrauka.

Vytautė Žilinskaitė

Žydras skanėstas

Nomas, trumpasparnis vabalėlis, sunkiai skynėsi kelią tarp pievos žolių, gėlių ir smilgų. Tiek toli dar nebuvo keliavęs, tad visai nuo koto nusivarė.

– Vėl! – sudejavo užkliuvęs už smilgos. – Vėl praeiti neduoda, maišos po kojų!

– Tu pats susimaišęs, – atsiliepė smilga. – Ramiausiai sau stoviu, tik tu baladojies.

– Ne baladojuos, o ieškau! – atšovė Nomas.

– Ko ieškai? – susidomėjo smilga.

– Dangaus!

– Dangaus?! – negalėjo patikėti išdžiūvėlė smilga. – Kokio dangaus?

– Žydro, – paaiškino Nomas. – Vakar netyčia nugirdau du gandrų šnekantis. Tai bent dangus, gyrė vienas, žydras kaip rugiagėlė, pamėgink... Ne, aš jau sotus dangaus, atsakė kitas. Ir kad sučepsės abu!... Supratau: čepsi, pasisotino – taigi gardumynas. Ir patraukiau ieškoti.

– Negi valgyti nebeturi? – nusistebėjo smilga.

– Turiu, bet pabodo tas pats ir tas pats, – pasiguodė Nomas. – Noriu kažko neragauto. Kai sugrįšiu namo – būsiu tik vienas skanavęs dangaus!

– Tai smaližius!... O kur jis padėtas – tas žydras skanėstas?

– Klausiau gandro, atsakė tiek: virš galvos... Tik reikia, kad niekas neužstotų. Bet kur tik einu – vis kas nors užgožia. Va ir dabar tavo kudlos, – skundėsi vabaliukas.

6. Klausti – teirautis, ačiū – dėkui, bėgti – lėkti – dumti – skuosti, draugas – bičiulis, galvoti – mąstyti – samprotauti – galvą sukti, gražus – dailus – estetiškas – puikus – išvaizdus, idėja – mintis – sumanymas, linksmas – smagus – džiaugsmingas – nuotaikingas.

7. Teisingas teiginys yra 2.

8. Triušis **valgo** / ėda žolę. Teta pasakojo apie liūdną / **nusiminusią** istoriją. Matėme puikų / **išvaizdų** filmą. Marius trokšta / **gviešiasi** keliauti į kalnus.

Antonimai

1. Antonimai – priešingos reikšmės žodžiai.

4. Iš G. Morkūno teksto praleisti šie žodžiai: *pasaldintus, dingdavo, palydinti, nepažįstamiems, nauju, vakarais, gultis*. Kiti žodžiai yra taip pat tinkami, jeigu yra pažymėtų žodžių antonimai.

Daugiareikšmiai žodžiai

1. Akis.
2. *Kasa* 1) plaukų kasa;
2) pinigų kasa.
Žiedas 1) augalo žiedas;
2) papuošalas.

Žodžių reikšmių aiškinimasis

1. Pelėnas, imti, laukti, stebėti, lietus.
2. Laikrodis eina ir rodo,
Bet neišeina iš proto,
Norint – atimti jį galima,
Bet iš trijų nesidalo jis.

Laikrodis dirvoj neauga,
Ežeruose nesimaudo,
O jei pabando – tai tuoj jis
Baisiai nustebęs sustoja.
4 c) nevykusiai.

- 5 Labai panaši. Užsisvajojęs, išsiblaškęs. Netikėtai. Mažas. Nesutaria.
Nusiraminau.

Žodyno plėtimas, mokantis apibūdinti žmogų

1. Darbštus, tinginys, linksmas, liūdnas, plepus, santūrus, draugiškas, drąsus, bailus, savanaudis, rūpestingas.

Žodyno plėtimo užduotys, analizuojant tekstus

2. Žodžių reikšmių aiškinimosi lentelę verta naudoti prieš nagrinėjant visus tekstus. Ką reiškia žodis, vaikai turėtų užsirašyti kuo paprasčiau savais žodžiais. Leksikos mokymasis sietinas su kalbos sistemos supratimu, todėl aiškinantis žodžius siūloma klasifikuoti juos pagal kalbos dalis, atsižvelgiant į kalbos kurso turinį.

LITERATŪRA

Alderson C. 2005: *Assessing Reading*. New York: Cambridge University Press, 35–36.

Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys: 2008. Prieiga internete: <http://www.lsk.flf.vu.lt/lt/katedra/testavimas/bendrieji-europos-kalbu-mokymosi%2C-mokejimo-ir-vertinimo-metmenys-bekm-/>

Dobrovolskienė I., Plentaitė V. 2005: *III–IV klasių mokinių rašytinės kalbos žodynas*. Prieiga internete:

http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/76/dobrovolskiene_plentaite.pdf

Gage N.L., Berliner D.C. 1994: *Pedagoginė psichologija*, Vilnius: Alna litera.

Gudavičius A. 2007: *Gretinamoji semantika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*. Vilniaus universiteto leidykla.

Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa: 2016. Prieiga internete: https://duomenys.ugdome.lt/saugykla/Bendrosios_programos/Pagrindinis_ugdymas/Lietuviu-k-ir-lit-pagrindinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf

Martišius V. 2006: *Kognityvinė psichologija. Suvokimas ir atmintis*. Kaunas: VDU.

Ramonienė M., Pribušauskaitė J., Vilkienė L. 2016: *Pusiaukelė*. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/media/public/file/Svietimas/Pusiaukel%C4%97.pdf>

Ramonienė M., Pribušauskaitė J., Vilkienė L. 2016: *Slenkstis*. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/media/public/file/Svietimas/Slenkstis.pdf>

Šiaučiukėnienė L., Visockienė L., Talijūnienė P. 2006: *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.

Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas PIRLS 2016. Ataskaita. 4 klasė, NEC.

Tognini Bonelli E. 2000: *Corpus Classroom Currency*. Darbai ir dienos, 24.

Priedai

1 priedas:

Kūrinio autorius ir pavadinimas.....

Teksto žodynas

I. Žodžiai

Daiktavardžiai	Paiškinimas	Veiksmažodžiai	Paiškinimas

Būdvardžiai	Paiškinimas	Kitos kalbos dalys	Paiškinimas

II. Žodžių junginiai

Žodžių junginiai	Paiškinimas